

Česko-slovenské vzťahy v literárnohistorickom diele Jaroslava Vlčka

MILOSLAV VOJTECH (BRATISLAVA)

Key words:

Czech literary historian Jaroslav Vlček and his conception of Czech and Slovak literature and Czech-Slovak literary relations; his methodology

Abstract:

The author of the present study deals with the role and methodological conceptions of the Czech historian of Czech and Slovak literature Jaroslav Vlček, mainly in the sphere of Czech-Slovak literary relations. In spite of his methodological limits his work in the field of literary history and comparative studies preserves its content and stylistic vividness and freshness as well as methodological integrity.

Dielo zakladateľskej osobnosti modernej slovenskej a českej literárnej historiografie Jaroslava Vlčka prispelo v širšom česko-slovenskom rámci nielen k vedecko-metodologickému vymedzeniu literárnej historiografie ako samostatného vedného odboru, ale je zároveň dokladom o hľadaní obsahu pojmu „slovenská literatúra“ a rôznych, dobovo podmienených modelov jej vymedzenia voči literatúre českej.

Celoživotné dielo J. Vlčka pozostávajúce zo široko koncipovaných monografických spracovaní literárnych dejín, literárnohistorických štúdií, portrétov, literárnych kritik, prekladov a edícií takmer vždy oscillovalo medzi slovakistikou a bohemistikou. Vlčkov intenzívny vzťah k oboj národným literatúram a kultúram bol predurčený predovšetkým jeho rodinným zázemím a česko-slovenským pôvodom. Jeho systematický záujem o obe národné literatúry vyústil nielen do rozsiahlych literárnohistorických syntéz oboch národných literatúr – reprezentovaných *Dejinami literatúry slovenskej* a *Dejinami české literatury*, ktoré sa stali základnými východiskovými syntézami modernej literárnovednej slovakistiky a bohemistiky, ale aj do neraz komplikovaného poňatia vzájomného vzťahu oboch národných kultúr a literatúr.

J. Vlček vstúpil do slovenského literárneho života najskôr ako literárny kritik sériou kritických statí – trinástich *Listov z Čiech* – publikovaných v časopise Orol. Tieto kritické state písané odľahčeným, fejtónovým štýlom, koncipoval Vlček v rokoch 1879–1880 ešte ako študent bohemistiky a germanistiky pražskej filozofickej fakulty. Hodnotil v nich a slovenskému čitateľovi približoval aktuálny stav českej literatúry a kultúry, z českého kultúrneho a literárneho života vyberal a akcentoval práve tie podnety, ktorými chcel iniciovať slovenský literárny a v širšom zmysle i kultúrny život. „*Išlo mu, samozrejme, aj o nové aspekty česko-slovenskej vzájomnosti, ale na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 19 predovšetkým o presadenie novej, realistickej poetiky, ako ju inšpirovala česká literatúra. Preto mladý kritik vyzdvihuje okrem vlastnej tvorby i teoretickú reflexiu realizmu, ako ju prezentoval Josef Durdík a neskôr Otakar Hostinský*“¹. Slovenskému publiku postupne približuje impulzy herbartovskej formálnej estetiky, na pražskej univerzite rozvíjanej J. Durdíkom, a realisticky orientovanej estetiky O. Hostinského, ktoré sa stali súčasťou Vlčkovho literárnokritického konceptu, stojaceho v opozícii k dovtedy na Slovensku prežívajúcim reliktom hegelianizmu a romantického mesianizmu.

Tento literárnokritický koncept sa stal súčasťou Vlčkovho knižného debutu z roku 1881 s názvom *Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy*. Charakter, štruktúra a proporcionalita tejto Vlčkovej práce vypovedá, že bola písaná skôr z pozície esteticky náročného literárneho kritika, než z pozície literárneho historika, i keď práve v tejto práci je potrebné sčasti hľadať zárodok jeho neskoršieho syntetizujúceho literárnohistorického uchopenia slovenskej literatúry. Vlčkov obraz slovenskej literatúry v jeho knižnom debute je ešte značne redukovaný. Jeho dôsledne jazykové vymedzenie slovenskej literatúry, teda vylúčenie literárnych textov písaných inými literárnymi jazykmi (latinčina, čeština, rôzne predpisovné podoby slovenčiny) a dôraz na literárnu tvorbu písanú iba spisovnými (kodifikovanými) verziami slovenčiny (bernoľakovčina, štúrovčina), ktorú ako jedinú považuje za „špecificky slovenskú“, ho viedli ku konštatovaniu, že „*literatura specificky slovenská je tedy vlastně dítkem století XIX.*“². Vlčkova *Literatura na Slovensku* je teda reflexiou literárneho vývinu na Slovensku v 19. storočí, reflexiou viac literárnokritickou než systematicky literárnohistorickou. Už štruktúra knihy nasvedčuje, že Jaroslavovi Vlčkovi tu išlo viac o generačné a mladíckym entuziazmom motivované kritické vyrovnávanie sa s predchádzajúcou romantickou generá-

¹ CHMEL, Rudolf: *Dejiny slovenskej literárnej kritiky*. Bratislava, Tatran 1991, s. 102.

² VLČEK, Jaroslav: *Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy*. Praha, Nákladem Slavíka & Borového 1881, s. 22.

-ciou, epigónmi romantizmu a s idealistickými heglovskými koncepciami umenia a literatúry než o celistvé uchopenie literárneho procesu. Dôkazom toho je práve proporčné rozvrhnutie materiálu knihy na dva celky: „*dobu prvou* od Bernoláka po Štúra (1783–1844), a *dobu druhou* od Štúra po naše dni (1845–1880)³, z ktorých tzv. „dobe prvej“, venuje pozornosť sotva na dvadsiatich stranách, hoci materiál stratifikuje už na základe žánrovo-druhového kľúča, a „dobe druhej“, v ktorej sa kriticky vyrovnáva s predchádzajúcou literárnou generáciou, vlastne väčšinu textu knihy. Vlčkovi v tejto práci išlo prioritne o kritické vyrovnanie sa so staršou literárnou generáciou, o odmietnutie reliktov romantizmu a najmä jeho mesianistického prúdu, pričom sa nevyhol jednostranným výkladom, nedôslednostiam či skresľujúcej selekcii (obídenie romantickej lyriky A. Sládkoviča a J. Kráľa). Pripomeňme len, že túto prelomovú knihu vydal Vlček ako dvadsaťjedenročný študent pražskej univerzity. „*To je aj na literárneho kritika, nieto ešte literárneho historika vek prinajmenšom juvenilny, prirodzene sa prejavujúci aj v obmedzeniach a jednostrannostiach samého diela, korigovaného o necelé desaťročie epochálnymi Dejinami literatúry slovenskej*“⁴. Napriek týmto limitom mal Vlček debut svoju stimulatívnu funkciu, a to najmä pri presadzovaní novej estetiky, formovaní literárneho realizmu a nového myslenia o literatúre.

Keď Jaroslav Vlček v roku 1890 vydal *Dejiny literatúry slovenskej*, mal už za sebou absolútorium na pražskej filozofickej fakulte (1882), vydanie knihy *Přehled dějin literatury české* (1885) a rad štúdií, ktoré posúvali jeho záujem od literárnej kritiky smerom k literárnej histórii. Kým vo svojom debute z roku 1881 vystupoval skôr ako literárny kritik, v *Dejinách literatúry slovenskej* (1890) stojí už výraznejšie v popredí literárnohistorický aspekt. Vlček, na rozdiel od zúženého chápania pojmu „slovenská literatúra“ v debute, ohraničenom na literatúru 19. storočia, slovenskú literatúru vysvetľuje geneticky, postupuje od najstarších (predobrodeneckých) vývinových období až po vtedajšiu súčasnosť, výklad rozširuje aj o autorov píšucich po česky (do obrazu slovenských literárnych dejín však naďalej nezaraďuje latinskú produkciu obdobia renesancie a baroka), kladie väčší dôraz na procesuálne javy, deterministicky pojaté kultúrnohistorické súvislosti a pri reflexii romantizmu zmierňuje a zjemňuje kritické postoje, ktoré boli typické pre jeho debut. Čo je však najdôležitejšie, Jaroslav Vlček svojimi *Dejinami literatúry slovenskej* vytvoril prvú vedeckú syntézu slovenských literárnych dejín, v ktorej zavŕšil proces emancipácie slovenskej literatúry ako autonómneho literárnohis-

³ Tamže, s. 25.

⁴ CHMEL, Rudolf: *Dejiny slovenskej literárnej kritiky*. Bratislava, Tatran 1991, s. 105.

torického celku a „*prispej k objasneniu otázky historickej totožnosti slovenskej literatúry*“⁵. Z hľadiska česko-slovenských vzťahov však Vlček nezabúda zdôrazniť spätosť „*literárnych plodov slovenských*“ v 15.–18. storočí so „*slovesnosťou českou*“⁶, akcentovať používanie češtiny ako literárneho jazyka na Slovensku, vplyv husitizmu, ba dokonca príčiny slovakizácie češtiny v starších literárnych obdobiach vidí skôr v problémoch českej pobielohorskej kultúry než ako dôsledok vnútorných potrieb slovenskej literatúry. Bernolákovskú a štúrovskú kodifikáciu vníma evolučne, ako dôsledok národnej emancipácie a v prípade Štúrovho kodifikačného úsilia necháva v podobe rozsiahlych citátov zo spisu *Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy Moravany a Slováky* (1846) radšej hovoriť Kollára a Šafárika.

Tento postoj Jaroslava Vlčka k slovenským literárnym dejinám ako imanentnému celku však nebol v jeho literárnohistorickej praxi konštantný. V neskorších koncepcných úvahách o slovenskej literatúre a v syntetických prácach venovaných dejinám českej literatúry sa priklonil k silnejúcim čechoslovakistickým stanoviskám. Tieto Vlčkove postoje pramenia vo viacerých zdrojoch: niekde v pozadí možno vidieť silnú tradíciu obrodeneckej koncepcie československej jazykovej a literárnej jednoty⁷, Vlček priklon k československej koncepcii „*naznačuje možno aj čosi z jeho počiatočných sympatií k Hlasu*“⁸, ale môžeme ich považovať aj za návrat k postojom z čias vydania *Literatúry na Slovensku*, kde v Úvode hovorí: „*Národ československý rozdelen je historicky, politicky, administratívne, etnograficky i mlouvou na dve nestejně části, jež vyvíjely se způsobem i směrem úplně rozdílným. Prvá, obsahující Čechy, Moravu a Slezsko... Druhá menší část, která obývá severní Uhry, po bitvě na požunských polích (r. 907), tedy již na počátku století X. pozbývá svého samostatného života a ustupuje s pole dějinného...*“⁹.

⁵ ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry I*. Bratislava, Národné literárne centrum 1997, s. 43.

⁶ VLČEK, Jaroslav: *Dejiny literatúry slovenskej*. Turčiansky Svätý Martin, Nákladom Matice slovenskej 1933, s. 6.

⁷ Vzhľadom ku skutočnosti, že čeština fungovala na území dnešného Slovenska ako literárny jazyk od stredoveku približne do polovice 19. storočia, začleňovala sa časť literárnej produkcie z územia dnešného Slovenska do českého literárneho kontextu ako jeho integrálna súčasť. Na počiatku tejto koncepcie stojí napríklad Jungmannova *Historie literatury české* (1825) a Kollárove koncepcné úvahy o československej jazykovej a literárnej jednote, ktoré Vlček svojimi neskoršími syntetizujúcimi prácami vlastne rozvinul.

⁸ CHMEL, Rudolf: *Dejiny slovenskej literárnej kritiky*. Bratislava, Tatran 1991, s. 148.

Jaroslav Vlček vo svojej literárnohistorickej syntéze *Dejiny literatury slovenskej* (1890) síce dal starším snahám o vyčlenenie slovenskej literatúry ako samostatného literárnohistorického celku (Tablic, Hurban) širší vedecký základ, a zároveň v 19. storočí zavŕšil tendenciu vedúcu k emancipácii slovenskej literárnej historiografie, no túto líniu, ako sme už spomenuli, ďalej výraznejšie nerozvinul. Vo svojej ďalšej literárnohistorickej syntéze *Dějiny české literatury* (1893–1921) a v kapitolách venovaných slovenskej literatúre v monumentálnom literárnohistorickom projekte *Literatura česká devatenáctého století* (1902–1907) sa priklonil k obrodeneckej koncepcii česko-slovenskej literárnej jednoty a slovenskú literatúru včlenil do českého literárnohistorického kontextu. V *Dějínách české literatury*, na rozdiel od *Dejín literatury slovenskej*, výrazne modifikoval, ba dokonca redukoval obsah pojmu „slovenská literatúra“. Tento posun výstižne charakterizoval jeho nástupca na univerzitnej katedre Miloslav Hýsek v nekrológu za Jaroslavom Vlčkom. Podľa M. Hýska Jaroslav Vlček v *Dejínách literatury slovenskej* „literární Slovensko pojímá jako celek zcela svéprávný, přičemž se v úvodě o jednotě s literaturou českou vůbec nemluví“ ale „v *Dějínách české literatury* a v *České literatuře XIX. století* jsou Slovinci bez výhrad zařazeni do rámce literatury české“¹⁰, čím Vlček „v konečné formulaci prokázal jednotu české literatury s literaturou na Slovensku“¹¹. Tento Vlčkov konceptný obrat vyvolal a aj dodnes vyvoláva rozpačité reakcie slovenskej literárnej vedy. Vlčkovi sa vyčítala najmä negácia pojmu „slovenská literatúra“. Pokúsme sa však abstrahovať od tohto konceptného problému a porovnať úroveň a metodologické odlišnosti spracovania slovenských literárnych dejín v *Dejínách literatury slovenskej* a v *Dějínách literatury české*. Prvou a zásadnou odlišnosťou oboch literárnohistorických syntéz je rozsah spracovania problematiky slovenskej literatúry. Ako istý paradox vyznieva skutočnosť, že kapitoly venované slovenskej literatúre, ktoré sú zaradené do *Dějín české literatury*, sú materiálovo bohatšie, rozsiahlejšie a metodologicky prepracovanejšie ako analogické kapitoly z *Dejín literatury slovenskej*, kde slovenská literatúra vystupuje ako autonómny celok. V porovnaní s kapitolami dotýkajúcimi sa slovenského literárneho kontextu v *Dějínách české literatury* majú *Dejiny literatury slovenskej* iba charakter krátkeho a fragmentárneho náčrtu.

⁹ VLČEK, Jaroslav: *Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy*. Praha, Nákladem Slavíka & Borového 1881, s. 11–13.

¹⁰ HÝSEK, Miloslav: *Za Jaroslavem Vlčkem*. Listy filologické, 57, 1930, s. 83.

¹¹ Tamže, s. 88.

Ako príklad pre toto porovnanie použijem kapitoly venované literatúre národného obrodzenia, nakoľko práve táto literárna epocha bola stredobodom záujmu súdobej českej a slovenskej literárnej histórie.

Jedna z hlavných výčitiek voči Vlčkovej koncepcii slovenských literárnych dejín obrodeneckého obdobia, ktorú predostrel už v *Dejinách literatúry slovenskej*, bolo medzerovité spracovanie literárnej tvorby katolíckych autorov predbernolákovského i bernolákovského obdobia a недоceňenie ich významu pre slovenskú literatúru. V *Dějinách literatury české* Vlček túto medzerovitost' síce odstraňuje, ale stupňuje sa jeho kritické stanovisko voči katolícky orientovaným spisovateľom. Zdôrazňuje sa najmä moment ich „jazykovej odluky“ či „separatizmu“¹² od autorov píšucich naďalej po česky. Zreteľne to vidno na štylizácii názvov jednotlivých analogických kapitol oboch syntéz: kým v *Dejinách literatury slovenskej* nazýva túto literárnu skupinu názvom „Katolícka literatúra trnavská“, v *Dějinách české literatury* používa už termín „Katolícka odluka slovenská“ a jednu z podkapitol dokonca nazýva termínom „Předchůdci jazykového separatizmu na Slovensku“, čím dáva zreteľne najavo, že kritériom hodnotenia slovenských autorov zaradených do syntézy českých literárnych dejín je intenzita ich vzťahu k českému literárnemu prostrediu (rovnako stojí za pozornosť kritickejšie hodnotenie tvorby Jána Hollého v *Dějinách české literatury* na rozdiel od umierneniejšieho hodnotenia v *Dejinách literatury slovenskej*). Napriek uvedeným nedostatkom je Vlčkov prístup k slovenskému literárnohistorickému materiálu v *Dejinách české literatury* metodologicky vyzretejší. Všimneme si aspoň jeden z momentov, ktorý dokazuje, že Vlčkov prístup k slovenskej literatúre sa zdokonalil predovšetkým v metodologickej oblasti (i keď jeho mnohé hodnotenia sa stali striktnejšími a ideologicky limitovanejšími). Ide najmä o otázku využívania literárnohistorickej terminológie slohového charakteru. Vieme, že pozitivistická literárnovedná orientácia v našom kontexte ako prvá začala systematickejšie využívať pri výklade obrodeneckej literatúry pojmy ako „klasicizmus“ či „romantizmus“, no ich chápanie a uplatňovanie vo vzťahu ku konkrétnym literárnym textom je často nepresné a terminologicky neustálené, čo bolo dané stupňom súdobej vedeckého poznania i pozitivistickou metodologickou orientáciou využívajúcou pri popise literatúry a jej literárnohistorickej periodizačnej segmentácii mimoliterárne determinanty (kultúrno-historické, konfesijné, jazykové)

¹² Jaroslav Vlček uvádza do českého literárnohistorického diskurzu slovné spojenia „Bernolákov separatizmus“ či „odluka Štúrova“, ktoré sa pri interpretácii slovenskej obrodeneckej literatúry nielen Jaroslavom Vlčkom, ale aj jeho nasledovníkmi (predovšetkým v prácach literárneho historika Alberta Pražáka) stali priam kanonizovanými konštantami.

na úkor slohových hľadísk, ktoré sú chápané skôr fakultatívne. Tento metodologický postup je markantný i v literárnohistorickom diele Jaroslava Vlčka. V *Dejinách literatúry slovenskej* uplatňuje pri systemizácii literárnych javov slohový aspekt ako druhoradé hľadisko, čo má za následok viaceré koncepčné a systémové nedostatky. Pri výklade prvej fázy obrodeneckej literatúry úplne obchádza problematiku zmeny epochy a postupnú výmenu literárnych smerov (baroka a klasicizmu), čo sa prejavuje neakceptovaním tradičného periodizačného predelu medzi staršou a novšou slovenskou literatúrou, dnes chronologicky približne rozčlenenou rokom 1780. Tento koncepčný nedostatok, spôsobený precenením konfesionálneho rozdelenia slovenskej literatúry¹³ spôsobuje, že Vlček do jednej skupiny autorov radí Hugolína Gavloviča, Jozefa Ignáca Bajzu i autorov bernolákovskej generácie, teda autorov barokových i obrodeneckých, ovplyvnených osvietenstvom a poetikou nastupujúceho klasicizmu, ktorých spoločným znakom nie je charakter ich literárnych textov, ale iba príslušnosť ku katolíckej konfesii. V *Dějinách české literatury* už Vlček túto nedôslednosť zjemňuje, i keď ešte nie na základe slohových kritérií (vzťahu baroka a klasicizmu): vyčleňuje osobitný typ „Poesie ovčácké“, ktorú považuje za súčasť literatúry „Vítězné protireformace“, kde radí Hugolína Gavloviča, a vyčleňuje osobitne literatúru národného obrodzenia, kde do skupiny katolíckych autorov radí Jozefa Ignáca Bajzu a bernolákovcov. Teda čisto konfesionálny princíp triedenia autorov uplatnený v *Dejinách literatúry slovenskej* modifikuje princípom chronologickým a ideovým (obrodenecký charakter literatúry). Čo sa týka problematiky slovenského klasicizmu a romantizmu, je Vlčkovo vysvetlenie a špecifikovanie týchto javov v *Dejinách literatúry slovenskej* pomerne povrchné. Problematike klasicizmu sa venuje iba okrajovo, nezaobera sa jeho bližšou literárnohistorickou charakteristikou a chápanie romantizmu je u neho naopak príliš široké a z hľadiska dnešného stavu poznania do značnej miery neprijateľné a prekonané¹⁴. Oproti tomu v *Dějinách české literatury* je v otázkach aplikácie slohových pomenovaní dôslednejší. Nerieši tu iba problém klasicizmu a romantizmu (konceptia romantizmu tu však zostáva

¹³ Jaroslav Vlček osobitne vyčleňuje „Katolícku literatúru trnavskú“ a „Jozefínsku literatúru evanjelickú“.

¹⁴ Vlček v recepcii romantizmu preberá koncepcie českej pozitivistickej literárnej histórie (Jan Jakubec, Jan Máchal), ktorá rozširuje platnosť pojmu „romantizmus“ už na predstaviteľov jungmannovskej generácie (za romantického autora je v tejto koncepcii považovaný aj Ján Kollár). Na druhej strane sa však Vlček vyhýba priznať štatút romantickosti tvorbe celej „štúrovskej“ generácie a romantizmus redukuje iba na jednu zo štýlových tendencií v rámci obdobia, ktoré pomenúva *Školou Štúrovou*.

rovnako problematická) ale všima si dokonca sentimentálnu líniu prózy (počnúc Semianovou prekladovou adaptáciou Mészárosovho románu *Kartigam*¹⁵) a vyčleňuje ako osobitnú tendenciu „slovenské rokoko“ (Juraj Paľkovič, Bohuslav Tablic), ktoré stotožňuje s poéziou anakreontského typu. V *Dějínách české literatury* v porovnaní s *Dejinami literatury slovenskej* je teda Vlček detailnejší, dôslednejší a na úrovni vtedajšieho vedeckého poznania dokáže identifikovať jednotlivé štýlové odtienky obrodeneckej poézie a prózy. Napriek tomu zostávajú *Dejiny literatury slovenskej* prvou vedeckou syntézou slovenskej literatury, ktorej význam (napriek metodologickým a vecným nedostatkom) nemôžeme posudzovať iba z hľadiska dejín literárnej historiografie, nakoľko Vlčkova syntéza svojim brilantným jazykom a štylistickou úrovňou presahuje hranice vecnej literatury smerom k literatúre umeleckej.

Okrem uvedených dvoch syntetických literárnohistorických prác sa Jaroslav Vlček podieľal na koncipovaní rozsiahleho a monumentálneho literárnohistorického „opusu“ *Literatura česká devatenáctého století* (1902–1907), ktoré však zostalo nedokončené. Toto literárnohistorické dielo v duchu jungmannovskej tradície pokladá za integrálnu súčasť českých literárnych dejín aj literatúru slovenskú. Kapitoly venované slovenskej literatúre (*Osvícenské Slovensko evangelické, Slovensko katolícké* a *Štúrova škola na Slovensku*)¹⁶ Jaroslav Vlček spracoval na základe svojich dvoch predchádzajúcich syntéz, o čom svedčia početné odkazy v poznámkovom aparáte i rovnaká koncepcia slovenských literárnych dejín. Vzhľadom na to, že toto literárnohistorické dielo koncipoval pomerne široký autorský kolektív, je uvedená literárnohistorická syntéza vzhľadom k slovenskej literatúre v mnohom nesystémová. Jej nedostatky by sme mohli zhrnúť do niekoľkých bodov: 1. Nesystémovosť sa prejavuje najmä neorganickým začlenením jednotlivých Vlčkových kapitol o slovenskej literatúre do českého literárneho kontextu. Najmarkantnejšie tento problém vystupuje do popredia pri zaradení kapitoly *Slovensko katolícké*, venovanej tvorbe kato-

¹⁵ Celý názov Semianovho prekladu Mészárosovho románu znie: *Při dobytí Búdinského zámku do zajetí křesťanského padlé Kartigam řečené (potom Krystýna nazvané) Turecké slečny kišassoňky řídké a památné případnosti, které v uherském jazyku Ignác Mészároš, v slovenském pak Michal Semian... vydal. V Prešporku 1790. Nákladem Antonína Löwe.*

¹⁶ Kapitola *Osvícenské Slovensko evangelické* je publikovaná v časti *Literatura česká devatenáctého století. Díl první. Od Josefa Dobrovského k jungmannově škole básnické*. Praha 1902, s. 633–647; kapitola *Slovensko katolícké* v časti *Literatura česká devatenáctého století. Díl druhý. Od M. Zd. Poláka ke K. J. Erbenovi*. Praha 1903, s. 232–264; kapitola *Škola Štúrova* v časti *Literatura česká devatenáctého století. Dílu třetího část první. Od K. H. Máchy ke K. Havlíčkovi*. Praha 1905, s. 391–501).

lických autorov od Jozefa Ignáca Bajzu a Antona Bernoláka po Jána Holého, až po kapitolách venovaných Kollárovi a Šafárikovi, čím došlo k narušeniu chronologického výkladu literárnych dejín. Na jednej strane sa toto začlenenie javí ako istý systémový nedostatok, nakoľko slovenská literatúra nie je prezentovaná chronologicky paralelne s českou, no na druhej strane kapitoly svojou izolovanosťou v rámci syntézy potvrdzujú skutočnosť, že slovenská literatúra napriek zaradeniu do českého literárneho a kultúrneho kontextu si uchováva istú autonómnosť a vlastný literárnohistorický rytmus. 2. V syntéze dochádza na niektorých miestach k duplicite výkladu. V kapitole *Mladý Šafařík a Palacký. Boj o vyšší úroveň české literatury* sa jej autor Jan Jakubec v úvodnej časti *Duševní hnutí na Slovensku v první čtvrti XIX. století*¹⁷ dotýka problematiky, ktorú naznačil už Jaroslav Vlček v kapitole *Osvícenské Slovensko evangelické*. Kým Vlček pohľad na problematiku je viac orientovaný literárne, Jakubecov zasa prevažne kultúrohistoricky, čím sa síce dopĺňajú, no chýba im vzájomná prepojenosť. Napríklad state venované Jurajovi Palkovičovi napísané oboma historikmi v uvedených kapitolách reflektujú túto osobnosť odlišne: Vlček vníma Palkoviča predovšetkým ako básnika, pričom sa nevyhýba ostrým kritickým stanoviskám voči jeho básnickej tvorbe: „*Anakreontika Palkovičova je práve tak neživotná a vyšeptaná jako didaktické verše a balady Tablicovy...*“¹⁸, Jakubec si viac všima Palkovičovú činnosť národnoosvetovú, vydavateľskú a analyzuje jeho ideové postoje, pričom úlohu Palkovičovej osobnosti v týchto oblastiach hodnotí veľmi vysoko. 3. Ďalším koncepčným nedostatkom je neúplnosť výkladu literatúry slovenského romantizmu. K tejto neúplnosti došlo vďaka absolutizácii roku 1848 ako chronologického predelu, ktorým Vlček zavŕšil výklad slovenského romantizmu. Vďaka tomu sú portréty slovenských romantikov iba fragmentárne. S ďalším výkladom slovenskej literatúry sa v tejto syntéze už nestretáme. Jej posledný zväzok sa tejto problematike už nevenuje, čo je spôsobené skutočnosťou, že ďalšie zväzky *Literatury české 19. století* už nevyšli a práca zostala nedokončená.

Koncepcia dejín slovenskej literatúry ako súčasť literatúry českej nadobudla novú intenzitu po vzniku Československej republiky v roku 1918. Literárnohistorická koncepcia jednotnej literatúry, prezentovaná vo Vlčkových *Dejínach české literatury* či v neúplnej práci *Literatura česká*

¹⁷ JAKUBEC, Jan: *Mladý Šafařík a Palacký. Boj o vyšší úroveň české literatury*. In: *Literatura česká devatenáctého století. Díl druhý*. Od M. Zd. Poláka ke K. J. Erbenovi. Praha 1903, s. 24–135.

¹⁸ VLČEK, Jaroslav: *Osvícenské Slovensko evangelické*. In: *Literatura česká devatenáctého století. Díl první*. Od Josefa Dobrovského k Jungmannově škole básnické. Praha 1902, s. 637.

devatenásteho stoloetí, pokračovala ako oficiálna ideologická doktrína aj po roku 1918, po vzniku Československej republiky. Svoje miesto našla na novozaloženej Univerzite Komenského, kde ju reprezentoval predovšetkým literárny historik Albert Pražák (1880–1956), žiak Jaroslava Vlčka, zakladateľská osobnosť literárnovednej slovakistiky na bratislavskej filozofickej fakulte.

Hoci Jaroslav Vlček na novozaloženej Filozofickej fakulte Univerzity Komenského nepôsobil¹⁹, zachoval si prostredníctvom svojich žiakov istý vplyv aj na bratislavské univerzitné prostredie. Dokladá to Albert Pražák vo svojich pamätiach slovami: „*Když jsem odcházel do Bratislavy, řekl mně jen Jaroslav Vlček, že mne žádá, abych habilitoval jen toho, kdo bude číst československy jako já. A tehdejší ministr unifikací, přítel Vladimír Fajnor, mne žádal, abych své budoucí docenty „přežehnil“ československy, jako to dělají v Římě novými kardinály...*“²⁰.

Napriek dobovo podmienenému sprobematizovaniu chápania slovenskej literatúry zostáva literárnohistorické dielo Jaroslava Vlčka v mnohom priekopnícke. Je autorom nielen prvej vedecky koncipovanej syntézy slovenských literárnych dejín, čím položil základy modernej literárnovednej slovakistiky, ale v širšom česko-slovenskom kontexte patrí k „*zakladateľské generaci literárních vědců, kteří sice byli nadále v kontaktu s literární kritikou na jedné straně i s filologií na straně druhé, ale začali prosazovat literární vědu, resp. literární historii, jako svébytný, metodologicky vyhraněný obor s kořeny v soudobém pozitivismu*“²¹.

Z metodologického hľadiska Jaroslav Vlček prispel nielen k emancipácii literárnej histórie z područia filológie, ale ju obohatil aj o postupy textovej kritiky, herbartovskej formálnej estetiky a dôrazom na empirické skúmanie a genetickú súvislosť literárnohistorických javov bol v kontakte s európskymi pozitivistickými trendmi, s dielom ich iniciátora H. Taina, s prácami nemeckých historikov W. Scherera a F. Schmidta a v neposled-

¹⁹ Po vzniku československej republiky, v rokoch 1919–1923, vykonával funkciu prednostu slovenského odboru na ministerstve školstva a v rokoch 1919–1930 spravoval spolu s J. Škultétyom obnovenú Maticu slovenskú, kde pôsobil ako predseda Literárnohistorického odboru a redaktor *Zborníka Matice slovenskej*. Okrem toho naďalej pôsobil na pražskej filozofickej fakulte ako univerzitný profesor (v rokoch 1919–1923 pôsobil na pražskej univerzite iba na čiastočný úväzok, viedol oddelenie pre slovenskú literatúru. Od roku 1923 až do konca života pracoval na pražskej univerzite opäť na plný úväzok ako riadny profesor literatúry československej.

²⁰ PRAŽÁK, Albert: *Politika a revoluce. Paměti*. Praha, Academia 2004, s. 37–38.

²¹ BLÁHOVÁ, Kateřina: *České dějepisectví v dialogu s Evropou (1890–1914)*. Praha, Academia 2009, s. 122.

nom rade je potrebné uviesť aj inšpiráciu predpozitivistickou históriou reprezentovanou H. Th. Hettnerom, a to ideografickou syntézou literárnych dejín koncipovaných nie ako dejiny kníh, ale ako dejiny ideí a ich vedeckých a umeleckých foriem.

Jaroslav Vlček svojím vedeckým vystúpením na poli literárnej histórie založil osobitnú vedeckú školu, na tradíciu ktorej nadväzovali ďalšie generácie literárnych historikov, ktorí pokračovali v jej intenciách, rozvinuli ju a obohatili o nové koncepčné riešenia a metodologické podnety, alebo s ňou i otvorene polemizovali a kriticky ju prehodnocovali. Napriek metodologickým a dobovým ideologickým limitom a obmedzeniam prameniáciach v stave súdobeého vedeckého poznania si Vlčkove syntézy zachovávajú nadčasovú sviežosť svojím jazykom, esejizujúcim podaním plným metaforických obrazov, rétorického pátosu a emocionálnym štýlom, prekračujúcim hranice vedeckého vyjadrovania sa smerom k pôsobivému umeleckému výrazu.

